
ANTONI MAS & BRAULI MONTOYA

LA SOCIOLINGÜÍSTICA DE LA VARIACIÓ ALS PAÏSOS CATALANS: ESTAT DE LA QÜESTIÓ

1. INTRODUCCIÓ

La sociolingüística s'ha desenvolupat, fonamentalment, en dos camps d'estudi: la sociologia del llenguatge o macrosociolingüística, que s'ocupa de l'ús i l'estatus social de la llengua, i la sociolingüística de la variació o macrosociolingüística, que estudia les estructures lingüístiques en correlació amb els factors socials. El marc teòric de la sociolingüística de la variació es fonamenta en els primers treballs realitzats per Labov (1963; 1966), els quals se centren en diversos canvis en curs que es desenvolupen en la comunitat de parla de Nova York. Aquests primers treballs serveixen perquè uns anys després, el 1968, U. Weinreich, W. Labov i M. Herzog assenten els fonaments teòrics del variacionisme amb la publicació de l'obra *Empirical Foundations for a Theory of Language Change*, on es planteja el marc empíric de la disciplina, basat en la perspectiva segons la qual l'estructura lingüística és un sistema amb una heterogeneïtat ordenada i dinàmica.

Aquest model teòric es basa en l'establiment de regles variables, una veritable alternativa a les regles opcionals de la gramàtica generativa. Podem correlacionar les variables lingüístiques o dependents amb els factors lingüístics contextuals, els factors socials i els estilístics (variables independents), que són els que provoquen la variació

dins d'una determinada comunitat de parla. L'estudi corresponent es pot realitzar tant des d'un punt de vista qualitatiu com quantitatiu. Òbviament, és més completa una anàlisi que combina les dues perspectives d'aproximació a les dades i, per això, la part quantitativa constitueix el pilar fonamental del model metodològic que ha plantejat la sociolingüística de la variació. Amb les propostes de l'enquesta sociològica i els recursos matemàtics de l'estadística, aquesta disciplina ha engegat una metodologia que intenta respondre a l'axioma de la sistematicitat que es produeix en tota variació. Aquest esforç analític s'ha realitzat també per aconseguir que la lingüística acompleixca els requisits de les disciplines científiques.

Un dels objectius dels estudis variacionistes és analitzar el canvi lingüístic, ja que aquest implica sempre variació en l'estructura de la llengua; de tal manera que el canvi lingüístic i la variació han esdevingut les dues cares de la mateixa moneda. Aquesta interrelació ha servit per plantejar dues aproximacions als canvis en curs: en temps real i en temps aparent. Amb aquesta nova contribució metodològica se supera l'encotillament de les perspectives diacrònica o sincrònica, compartiments rígids concebuts per l'estructuralisme de F. de Saussure (1916). Cal tenir en compte que la variació que es desenvolupa davant dels nostres ulls forma part del canvi en curs i que, amb l'anàlisi de l'estratificació generacional, podem reconstruir el canvi en temps aparent i, fins i tot, predir-ne la direcció futura. La reconstrucció en temps real ja és més difícil per tal com exigeix la comparació d'estudis realitzats en diferents moments històrics.

Quant als mecanismes pels quals s'activa el procés d'un canvi lingüístic, podem comprovar, seguint les propostes de W. Labov, que aquest procés pot tenir resultats divergents segons les característiques del grup social que el promou. En la majoria de casos s'actua des de grups socials baixos, els quals irradien una certa pressió social que acaba influïent en la resta de grups. Aquest seria el canvi des de baix. Però aquest procés es pot iniciar també des del grup de major estatus social, a partir del qual es pot influir sobre la resta de grups perquè s'orienten cap al model de llengua de prestigi que ells representen. Aquest seria el canvi des de dalt. En qualsevol cas, sempre que una determinada variant (o variants) d'una regla variable caracteritzi un grup social, parlarem d'un indicador, mentre que si aquesta variant està també (o només) denotada estilísticament, direm que ens trobem amb un marcador. Finalment, les variants connotades negativament quant a la seua correcció, normalment amb un origen des de baix, esdevenen estereotips.

Ara bé, la sociolingüística de la variació no s'ha plantejat encara a un nivell teòric la seua aplicació en àmbits multilingües (Argenter 1998: 14). Aquest és el repte que

s'ofereix a la nostra disciplina en el context de la llengua catalana i aquestes són les preguntes bàsiques que qualsevol estudi que s'emprenge des de la nostra realitat lingüística haurà de respondre:

a) com discriminarem entre les variants provinents o influïdes per la llengua dominant (castellà, francès o italià) i les generades des de dins del mateix sistema català? (Bibiloni 1998: 167)

b) què ocorre quan en les comunitats de parla els grups socials superiors han abandonat el català i s'ha perdut el referent autòcton de model de llengua prestigiós? (Boix 1998: 141).

A partir d'aquestes dues preguntes i amb vistes a contribuir a l'obtenció d'unes respostes aclaridores en l'esfera teòrica, caldria plantejar-se el present estat de la qüestió des de tres punts de vista:

- 1) quan la direcció de la variació tendeix cap a models propis de la llengua catalana,
- 2) quan la tendència és cap a models aliens al català, i
- 3) quan s'ha produït una atrofia de la variació per manca de parlants en alguns grups socials.

Tanmateix, no ha estat aquest el plantejament de les presentacions del variacionisme que s'han fet als Països Catalans, tot i que, ja en la primera menció entre nosaltres a la sociolingüística laboviana, la de F. Vallverdú (1973), hom repassava molta de la fenomenologia relacionada: interferència, hibridació, accents, etc.¹ Tampoc no serà aquest l'enfocament dels primers estats de la qüestió de la nova línia d'estudis sociolingüístics, que anirà prenent cos sota noms genèrics com el "d'estudis de la variació" (Turell 1988a: 120), o, més específics, de "lingüística correlacional" (Alturo & Turell 1991)² o "sociolingüística de la variació" (Montoya 1994).³ La mateixa absència es

1. Altres esments a Labov que podem considerar coetanis són els de Gimeno (1975) i Alpera (1977).

2. Aquest treball és una presentació del programa variacionista sense entrar en els estudis aplicats al català. Del mateix estil són els treballs més recents –i més complets– de Turell (1995a), Pradilla (2001) i Carrera (2002a).

3. Un altre dels noms posats en circulació, ja més recentment, és el de "sociolingüística variacionista" (Boix & Vila 1998: 26).

mantindrà quan el variacionisme passarà a ocupar un capítol propi dins de la sociolingüística catalana, d'orientació eminentment sociològica (Gimeno & Montoya 1989; Grossmann 1990; Vallverdú 1980, 1994; Boix & Payrató 1994 i 1995; Boix & Vila 1998: 41); fins i tot, quan es produirà el bot qualitatiu entre “un abans” i “un després” del variacionisme català amb la recopilació de treballs elaborada per Turell (ed., 1995)⁴ hom seguirà negligint aquest aspecte crucial per a entendre la variabilitat social del català.

Actualment, com hem vist més amunt, ja disposem d'alguns treballs,⁵ que ens han fet veure que l'estudi de la variació en català no pot ignorar l'omnipresència del castellà en la nostra societat. En aquest sentit, la contribució de la sociolingüística de la variació a la normalització de la llengua catalana és innegable des del moment que ens serveix de mesura de l'efecte (lingüístic però també social) que exerceix el castellà sobre les diferents comunitats de parla on comparteix el repertori verbal amb el català. En canvi, els conreadors a casa nostra de les autoanomenades “sobirania sociolingüística” o “sociolingüística del conflicte” (Ruiz, Sanz & Solé 2001: 252, 257-258)⁶ neguen aquesta contribució perquè diuen que la nostra branca d'estudi no té en compte les implicacions socials dels fets lingüístics que descriu i és, a més a més, un “terreny científic fonamentalment erudit, potser sense utilitat emancipatòria” (Solé 2001: 53, 55). En aquest mateix sentit, ja Palanca (1987: 40), en ressenyar l'article de Montoya (1986a), criticava l'aproximació que s'hi preconitzava “entre, d'una banda, el canvi de llengua i/o procés de substitució i, de l'altra, les manifestacions d'aquest procés en l'estructura lingüística”. Ara bé, encara és l'hora en què aquests autors no han demostrat la hipotètica manca de relació entre els fets (estrictament) lingüístics i els fets socials que (certament) els condicionen ni se'ls coneix cap treball empíric que mostre la “utilitat” de la seua “línia de recerca”.

2. ESTAT DE LA QÜESTIÓ

Les diferents tendències que hem proposat com a observables en els canvis en curs estudiats en català es corresponen, a grans trets, amb la territorialització política

4. Vegeu també el seu treball (simultani): Turell (1995b). Així mateix, podem afegir-hi la revisió sobre la recerca en variació fonològica de Pradilla (2002a).

5. Són els d'Argenter, Boix i Bibiloni, pertanyents al monogràfic de la revista *Caplletra* sobre la “Variació lingüística” (Viaplana 1998). Vegeu també, en aquest mateix sentit, Argenter & Payrató (1991: 469-470).

6. Vegeu la ressenya de Branchadell (2002: 56).

dels Països Catalans.⁷ Així, els canvis que tendeixen cap a models propis de la llengua catalana els localitzem preferentment al Principat de Catalunya i a les Illes Balears mentre que els que s'orienten cap a models aliens al català o mostren atròfia per culpa d'una manca de parlants en alguns sectors socials els trobem al País Valencià. No debades, Casanova (1999) parlava del factor hivernacle exercit pel castellà sobre el valencià del segle XVIII, i, com veurem més avall, aquest efecte no sols continua present sinó que és anterior en el temps, tal com certifica la línia variacionista de la sociolingüística històrica (Gimeno 1984).

2.1. LES COMUNITATS DE PARLA AMB UNA VARIETAT DEL CATALÀ COM A MODEL DE PRESTIGI

Passem, doncs, al repàs dels canvis lingüístics, tant dels que veiem en el present com dels que ens enllacen amb el passat, que s'han desenvolupat en català seguint models autòctons, sense interferències del castellà. Ho farem limitant-nos als components de la gramàtica que més productius han resultat en els estudis variacionistes, el fonològic i el morfològic.⁸

2.1.1. Fonologia

El component fonològic de la gramàtica és el més estudiat, ateses les característiques que li són inherents, ja que presenta uns avantatges que no trobem en els altres, com poden ser la major freqüència d'aparició, la facilitat de comprovació del requisit d'equivalència entre totes les variants d'una variable i la propietat de les variants fonològiques de marcar fàcilment l'estratificació social i estilística. Al si del vocalisme, podem examinar el que succeeix amb les variants [e-] i [a-] de la vocal pretònica inicial /e-/ a la comarca del Segrià (català nord-occidental) en mots com *enciam*, *escala*, *eriçó*, *excursió*, etc., segons Carrera (1993; 2001; 2002b; 2002c), el qual combina la metodologia de la sociolingüística històrica amb la de la variació en temps present per a analitzar aquesta regla variable des del segle XII fins ara. La tendència primera era passar de [e-] a [a-] i, en conseqüència, el format que es considera tradicional per a la

7. No hi podem incloure la Catalunya Nord o l'Alguer perquè no disposem d'estudis sobre aquestes zones.

8. Entenem la morfologia com a subdivisible en flexiva i lèxica, tot seguint Mascaró (1985).

comarca objecte d'estudi és amb [a-] (*anciam, ascala*, etc.), però, en l'actualitat, la tendència que s'observa en els parlants més innovadors és la inversa, és a dir, de [a-] a [e-], fent un “viatge d'anada i tornada” (Montoya 1995: 167, 171-173). D'acord amb Carrera, la tendència actual obeeiria a la influència de la llengua escrita. En cap moment no es planteja la possibilitat d'una interferència del castellà, llengua que té mots equivalents amb [e-] (*escalera, excursión*, etc.). El cas és que aquesta hipòtesi sí que es podria confirmar en els parlars valencians en què a les primeries del segle XX es documenten formes com *ascoltar, asperar* o *anutjar-se* i ara fan *escoltar, esperar* o *enutjar-se* (Montoya 1999: 155, 162-163; Colomina 1985: 152-153). En defensa de Carrera cal dir, però, que altres regles de tipus fònic que ella estudia en el mateix dialecte obeeixen –segons les seues pròpies conclusions– a la influència del català oriental (Carrera 2002c: 203-204), com s'esdevindrà en altres canvis produïts en el dialecte nord-occidental.

Un altre canvi d'obertura vocàlica el trobem en el parlar de la Conca de Barberà (Plaza 1995, 1996: cap. 7). En aquests treballs s'analitza el canvi en curs del tret dialectal més representatiu del xipella, que consisteix en la substitució de la variant [i] posttònica final per [e], en la majoria de casos, tot i que també s'hi detecta un ascens d'una altra variant, la vocal neutra. En tots dos casos, l'autora destaca l'acció dels membres del sexe femení a favor de les variants considerades més formals en el seu àmbit dialectal, característica ja observada en altres treballs (Montoya 1992) i en coincidència amb les tendències universals majoritàries. D'altra banda, també l'edat esdevé un factor protagonista en aquest canvi, ja que, sobretot a l'Espuga, són les generacions més joves les capdavanteres en la substitució de la variant [i].

Si entrem en el consonantisme, s'hi destaca el segment de les palatals com el de major variabilitat en la nostra llengua, circumstància a la qual no són alienes les altres llengües romàniques. Alturo & Turell (1990) detecten a la comunitat de parla del Pont de Suert (Alta Ribagorça) el prestigi del català central en la desafricació i sonorització de la variant africada sorda tradicional d'aquella zona de transició geolectal (en mots com *joc, diumenge, pagès*, etc.). De bell nou, són les dones i, ara, a més, les treballadores dels serveis públics, aquelles que impulsen aquesta direcció del canvi. En relació al model lingüístic cap al qual s'adrecen les regles variables, si al Principat la varietat de prestigi sol ser la central, com acabem de veure, no ocorre el mateix al País Valencià, on el prejudici envers el “català” és ben viu. Així, en el parlar de Benicarló (Baix Maestrat), pertanyent a la varietat de transició “política” entre Catalunya i el País Valencià, Pradilla (1993) ens dona compte d'un cas invers al del Pont de Suert: ara es

tracta de l'africació de la fricativa sonora (*roja, fregir*) que es produeix entre els joves tot seguint el model valencià predominant.

Altres consonants estudiades en què té lloc variació, però en molt menor grau, són els grups consonàntics /bl/ i /gl/ en català central (*problema, segle*, etc.), els quals poden presentar diverses solucions: espirantització ([Bl] i [Gl]), geminació ([bbl] i [ggll]) o ensordiment de l'element oclusiu ([ppl] i [kkl]). Els estudis de Soler (1985) i Carrera (1999) semblen apuntar cap a una variabilitat estructuralment condicionada (per la posició de l'accent en el mot) amb preferència als factors socials i estilístics. Això no obstant, Soler (p. 197) troba que la geminació decau entre el jovent, que es decantaria així per les pronunciacions aproximants [Bl] i [Gl], i Carrera (p. 72) observa una associació entre les realitzacions sonores i els estils de parla més informals.

Un altre segment consonàntic que experimenta una gran variació en català és el de les erres finals de mot. Depenent dels dialectes, poden ser pronunciades o no segons si duen annex un pronom clític. L'estudi de Cabré (1989) ens diu que a Valls (Alt Camp) l'articulació de la consonant (*donar-me, fer-se, dir-los*, etc.), és afavorida pels pronoms de segona persona (en el nivell estructural), el grau de formalitat (en el nivell estilístic) i els sectors socials joves i amb estudis (en el nivell social). La resta de factors socials frenen l'articulació de /-r/ en aquest context estructural. Però aquest fonema presenta també variació en posició final absoluta. A Blanes (la Selva), la majoria dels substantius acabats en /-r/, i especialment aquells que tenen el caràcter de cultismes, presenten tres variants que responen als factors generacional i de formació cultural: la generació més gran i amb menor formació presenta elisió, la generació més jove i la gent amb una major formació articula aquesta /-r/ i, finalment, els grups intermedis pronuncien l'erra amb un reforçament dental [-rt] (Bernat 1991; Fernández 1993). El fet que l'opció dels joves amb un major coneixement de la normativa catalana (Ruix 1989) s'acoste més a la norma castellana d'articular sempre l'erra ens hauria de fer reflexionar sobre el grau de genuïnitat d'aquesta recomanació normativa.⁹

Per acabar l'apartat fonològic, hem de tornar a la casuística de les regles variables dirigides pel dialecte central, i més concretament pel parlar barceloní, com és el cas de l'expansió del lleisme en detriment de l'antiga iod (*vui > vull, llentia > llentilla*, etc.) en el vocabulari de la comarca del Vallès (Pons 1992), fenomen lligat tradicionalment al vocabulari de les tasques agrícoles. Com a novetat en aquesta mena d'estudis, Pons

9. Vegeu a l'apartat 2.2.1. el comportament de /-r/ al País Valencià.

hi afegir una enquesta de percepció amb el fi de sotmetre al judici del parlant les diferents variants existents a la zona.

2.1.2. Morfologia

Quan entrem en el pla morfològic, tot i els majors inconvenients que se li ofereixen a l'anàlisi variacionista, ens sorprèn agradablement el fet que la variació morfosintàctica té una presència en la sociolingüística catalana més que considerable. Tal com en alguns trets fonològics, la variació en les formes de l'article és present en un bon munt d'estudis. En el català de Mallorca l'article no marcat és el procedent d'IPSE (*es, sa*) mentre que el que prové d'ILLE (*el, la*), habitual en el català continental, es reserva per a una sèrie limitada de substantius i expressions (*la mar, l'any passat*). Però aquest aparent estat prefixat es mou i els estudiosos hi han detectat una tendència a estendre encara més les formes generals a l'illa (*es, sa*) i a reduir la casuística en què poden donar-se les altres (Montoya 2002). En canvi, als reductes del català continental on perviu l'article procedent d'IPSE, aquesta mateixa variació s'ha manifestat inversament, com ha ocorregut històricament a les comarques costaneres del nord del Principat (l'Empordà) i del sud del País Valencià (la Marina) on a principis de segle era més viu (Montoya, en premsa). L'estigma que recau sobre l'únic poble de la Marina Alta que ha conservat l'article d'IPSE (Tàrbena) seria la prova d'aquesta direcció del canvi (Monjo 2001: 138-140, 147).

Una altra variació en les formes de l'article és la substitució de la forma plena antiga (*lo*) per la forma reforçada i actual (*el*). Des de la sociolingüística històrica disposem d'estudis que analitzen aquest canvi en el català de l'època moderna (Mas 1994:150-157; Mas 2002: 76-80), un procés que en alguns llocs encara segueix vigent. Així, Romero (2002) observa com a la Conca de Tremp les formes antigues esdevenen, cada vegada més, una recialla, dins d'un context global d'homogeneïtzació cap a les formes estàndard com a conseqüència del nivell d'instrucció assolit per les generacions joves. En altres casos, Romero confirma, de nou, una tendència homogeneïzadora cap a la variant oriental, tal com ocorre amb el procés de substitució de les formes d'adjectiu possessiu femení *meua* per les formes pròpies de l'altra variant dialectal *meva*, un procés iniciat en els joves i amb coneixement de la llengua escrita.

Semblantment al procés de substitució de les formes etimològiques de l'article per les reforçades, s'esdevé amb els pronoms febles, ja que, després del pas de les formes

plenes a les reforçades en l'antiga varietat oriolana del català (*me, te, se > em, et, es*) (Mas 1994: 157-163; Mas 2002: 88-93), l'actual varietat alacantina que n'és hereva ha tornat a les formes plenes, en coincidència amb el castellà. Això ha portat Mas (2002: 92) a veure-hi una "evolució contradictòria", però el seguiment d'aquesta regla variable a través de la literatura popular del segle xx ens permet confirmar-ne el "retorn" (*em, et, es > me, te, se*) (Montoya 1999: 158-159, 164-165) i parlar, com hem vist més amunt en el cas del pas de [-a] a [-e], d'un altre canvi d'anada i tornada. Mentrestant, a la Conca de Tremp Romero (1998a; 1998b; 2002) comprova com les formes reforçades guanyen terreny a les plenes, les tradicionals al bloc dialectal occidental.

Una altra de les regles variables morfològiques que es troba en procés de canvi és la que fa concórrer els passats simple i perifràstic. La recomanació que ja s'hi feia a finals del segle xv per mitjà de les *Regles d'esquivar vocables...* (Badia 1999) de les formes simples és absolutament respectada en els registres escrits de major formalitat, com podem comprovar en l'oriolà durant l'edat moderna (Mas 1994: 96). Ara bé, quan l'escriptura d'aquesta mateixa època recull fragments de la llengua més popular, com és el cas de les declaracions judicials, de seguida hi fan acte de presència casos esporàdics de perfet perifràstic en règim de sinonímia amb el simple: *va respondre / respongué*, etc. (Montoya 1986: 227-228) i, durant la segona meitat del segle xvii, podem constatar a la ciutat d'Oriola un 28% de tots els passats sota la forma perifràstica (Montoya 2003: 3.2.). Igualment detectem formes perifràstiques en les acotacions al text literari de la còpia de 1625 del Misteri d'Elx i en altres textos de caire espontani del segle xvii ençà (Mas 2002: 98-99). Però el passat simple es mantindrà ferm en els registres formals fins ben endins del segle xviii, com demostra el text literari de les diverses còpies de la consuetat del Misteri d'Elx (1625-1751), i, fins l'actualitat, els registres orals del Baix Vinalopó, l'Horta de València i l'illa d'Eivissa.

La pauta evolutiva descrita envers el passat perifràstic continuarà durant l'època contemporània a tot el domini lingüístic, fins i tot a les zones on hem vist que es manté el passat simple. Aquest avanç es percep sobretot a través del desús de la primera persona de singular del passat simple, com mostra Salvador (2001: 57-69) en un treball amb un títol ben expressiu ("Tu dius 'vaig entrar', jo dic 'entri'") o es pot apreciar en la literatura popular evissenca (Montoya 2002: 293). També disposem d'informació procedent d'algunes comunitats de parla valencianes. Així, a Sagunt, la presència d'un i altre passat en el discurs informal dels seus parlants és d'un 53% per a les formes simples, si bé s'hi observa una tendència afavoridora de les perifràstiques pel fet que són

aquestes les predominants entre els jòvens i els qui posseeixen el grau més elevat d'estudis (Gómez Molina 1986: 174). Així mateix, al Camp de Túria avança el passat perifràstic a través dels factors de sexe i edat (*apud* Salvador 2001: 66-67). En conjunt, doncs, aquesta regla variable està a punt d'esdevenir categòrica en tot el domini lingüístic i constitueix una de les escasses excepcions del valencià a la tendència general a orientar-se envers el castellà, com tindrem oportunitat de verificar a l'apartat següent (2.2.).¹⁰

Com un exemple més del prestigi que ha assolit en els darrers decennis el model lingüístic de la varietat barcelonina, tenim l'estudi d'Alonso i Suïls (1993) sobre les formes verbals del subjuntiu usades en una àrea rural dels voltants de Lleida. En aquest treball els autors assenyalen el fet que, de la mateixa manera que la ciutat de Lleida, temps arrere, va començar un anivellament amb els subjuntius en *-i* (*digui, sigui*, etc), propis de Barcelona, ara, en la zona objecte d'estudi hom va seguint les mateixes passes, capitalitzades, com sempre, pels jòvens i les dones. Aquesta influència que exerceix el model barceloní es produeix, amb més motiu, en el parlar d'algunes àrees laterals del català central com mostra el comportament d'una sèrie de regles variables fonològiques, morfològiques i lèxiques de la varietat comarcal de l'Alt Camp, que tendeixen a assimilar-se al model de prestigi que ofereix el català de Barcelona, així hom passa, en el lèxic, d'*arena* a *sorra*, de *corder* a *xai*, de *fesol* a *mongeta*, etc. (Montoya 1993).

Finalment, uns altres canvis lingüístics que segueixen el model propi català i que han aparegut en els estudis de la sociolingüística històrica tornen a centrar-se en la varietat valenciana més meridional i, en algun cas, podem fer-ne el seguiment des de l'edat moderna fins al present. Sense eixir del component morfològic, cal destacar la pèrdua de la preposició *ab* a costa de l'ampliació de les accepcions de la forma *en* (Montoya 1986: 233-238) i el pas de *-eix* a *-ix* en l'increment incoatiu verbal (*pateix* → *patix*). En el primer cas, la preposició *en* s'ha generalitzat a tot el valencià amb el sentit de l'antiga *ab* en discrepància amb la resta del català (que fa *amb*), però això no

10. Ignorem les repercussions negatives per a l'ús de la forma perifràstica que pot tenir la tendència dels locutors de la ràdio i la televisió oficials valencianes a copiar el futur perifràstic d'imminència que usa el castellà, que en la llengua oral porta a una identitat formal amb el passat perifràstic. Vegem-ho amb una frase que es pot sentir habitualment: "El jugador X va (a) fer un bon partit." Un catalanoparlant normal, si no disposa del context previ, entendreà que hom parla d'un partit ja jugat, però si segueix escoltant la mateixa emissora, acabarà descobrint que el locutor feia una previsió de futur. Com que la confusió, si hom segueix abusant de la perífrasi d'imminència acastellanada, s'evitaria amb l'ús del perfet simple, casualment el passat que presenta una major identitat formal amb el castellà, el passat perifràstic català podria començar a retrocedir al País Valencià en benefici del simple.

ha significat la còpia de cap model aliè, perquè el castellà distingeix entre *con* i *en*, mentre que el valencià gasta *en* per als dos sentits. En el segon cas, fins i tot, la sonoritat de l'increment *-eix*, afegida als verbs que el duen, ens acosta més al castellà que la de l'increment *-ix* (compareu *padece* amb *pateix* | *patix*, *florece* amb *floreix* | *florix*, *aborrece* amb *avorreix* | *avorrix*, etc.).

2.2. LES COMUNITATS DE PARLA AMB EL CASTELLÀ COM A MODEL DE PRESTIGI

Fins ara hem vist l'evolució de regles variables del català segons unes pautes de genuïtat. Això ha motivat que foren canvis lingüístics radicats en la seua majoria al Principat de Catalunya i les Illes Balears, però també en algun cas al País Valencià, especialment quan ens referíem a la llengua antiga. Vegem ara una sèrie de regles variables que s'han mogut, contràriament a les anteriors, sota el paraigua del castellà i que ho han fet, majoritàriament, al País Valencià, encara que també hi trobarem la presència de la conurbació barcelonina a causa del seu contingent demolingüístic de llengua primera castellana, sense que això vulga dir exclusivament de procedència castellana immigrada.

2.2.1. Fonologia

Segons Sanchis Guarner (1950: 75), el fonema */-a/* àton (*casa*, *pensa*, etc.) presentava a mitjan segle passat una gran variabilitat a tota la meitat meridional valenciana. Actualment s'hi observa una tendència a un anivellament sota la forma *[-a]*, coincidint amb el castellà. Aquesta constatació (impressionista) que manifestem només compta amb un estudi aplicat a la localitat d'Oliva (la Safor). D'acord amb l'estudi d'Escrivà (1993), tradicionalment, la realització habitual ha estat una *[-ε]* però aquesta variant genuïna es troba estigmatitzada pel fet que és utilitzada per la gent que viu als "carrers de poques pessetes" (on se sent dir "Olive és la meua terre"), mentre que la gent del "Passeig (...) on es parla més castellà", i les generacions més joves, tendeixen a articular una *[-a]*. Així mateix, Colomina (1985: 79) fa esment del "parlar de la baia", propi de les classes altes castellanitzades i els joves d'Alcoi que, de forma similar als parlants Oliva, fan sonar *[-a]* les */-a/* finals i no *[-ε]*, com s'ha fet sempre a la capital de l'Alcoià, i que ara rep la denominació de "parlar de la *[-ε]*". També hi ha estigma sobre les altres zones del valencià meridional que pronuncien *[-ε]* o bé *[-O]* de manera

fonèticament condicionada (Jiménez 2002: 176). En correspondència amb aquesta percepció popular i amb allò que hem vist més amunt en el cas de l'erra final, les recomanacions normatives per al català occidental es decanten per la solució coincident amb el castellà: ara, l'articulació invariable de [-a].¹¹

Altres canvis vocàlics en marxa que podem relacionar amb tendències castellanitzadores són la diftongació del fonema tònic /-ɛ/ a la Canyada de Biar (Alt Vinalopó), que dóna [ja] en mots com *mel, terra, deu* (*mial, tiarra, diau*, etc), en un clar paral·lelisme amb el castellà *miel, tierra, diez*, etc. (Colomina 1992), i la tendència a obrir-se en [a] de la vocal neutra àtona ([E]) en els parlars barcelonins més impregnats de població amb el castellà com a llengua primera: *que, mare*, etc., articulats [kA], [marA], etc. (Pla 1995).

Ja dins del consonantisme, ens retrobem amb el segment palatal, però ara és per a enregistrar l'aparició de variants de procedència castellana (Pradilla 2002b: 303). Parlem de l'africada sorda [tʃ], la qual no suposa, en principi, la introducció d'un nou fonema en català, sinó la substitució de dos fonemes catalans que no coneix el castellà, els sons [ʒ] o [dʒ], en mots com *gent, menja, platja, fetge*, etc., per un que sí que el té al seu inventari. Com ja sabem, aquest canvi el va iniciar el català de la ciutat de València fa segles amb el parlar que coneixem com a apitxat (Colón 1999). Avui dia el trobem estès fins a Gandia (Morant & Escrivà 1987) i sembla haver esguitat punts tan allunyats com Petrer (Vinalopó Mitjà), on Gimeno & Montoya (1989: 4t) constaten l'ensordiment de la palatal africada sonora, sobretot, entre el sexe femení i les generacions més joves. El fenomen sembla que també s'estén fora del País Valencià, ja que Pons (1992) observa també aquest canvi cap a les formes africades sordes a la zona del Vallès, si bé, en el català central, el sector del vocabulari afectat no és tan gran com en el valencià, ja que només s'ensordeixen els mots que ortografiem amb *tj* o *tg*.

I per cloure el consonantisme, hem de recuperar el tema de la /-r/ final, ara per relacionar-lo amb la interferència castellana, que ja intuïem a l'apartat 2.1.1. A la major part del domini lingüístic l'erra no sona en aquesta posició mentre que al País Valencià és una pronúncia majoritària, amb l'excepció de l'extrem nord (que no presenta solució de continuïtat amb el Principat) i de l'extrem sud-oest (Sanchis Guarner 1950: 88-89), que roman, així, aïllat de la resta del domini. Aquestes zones valencianes que presenten

11. Vegeu les publicacions prescriptives de l'Institut d'Estudis Catalans (*Proposta per a un estàndard oral...*, 1990: 14) i de l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana (*Guia d'usos lingüístics...*, 2002: 42).

elisió de l'erra han tingut sempre un caràcter rural i marginal respecte de les àrees valencianes més dinàmiques, i res no ens fa pensar que hagen estat les innovadores; més aïna deuen haver estat zones lingüísticament conservadores. A més a més, la zona meridional sud-est (Elx i Alacant) és de transició a la pronunciació d'erra i presenta, per tant, variabilitat. Així, en el cas de la ciutat d'Alacant es pot apreciar, en temps aparent, la progressiva generalització de les erres finals en els individus criats entre els anys 10 i els 50 del segle xx (Montoya 2000: 69-80), en coincidència amb l'augment de parlants amb un català com més va més precari per no haver rebut familiarment la llengua dels seus pares.

A banda d'aquestes evidències, que ens permeten defensar una reintroducció de /-r/ en català a partir del castellà, també hem de tenir en compte el fet de l'estigmatització que reben els parlars valencians que practiquen l'elisió. Això succeeix normalment quan aquests darrers tenen un caràcter local i es troben, conseqüentment, envoltats de parlars "articuladors". Són els casos d'Ibi (l'Alcoià) i Pedreguer (la Marina Alta), que reben, així, la pressió dels seus veïns de comarca:

En Ibi, el senyó retó,
en el carré Majó,
es tira un pet i fa pudó.¹²

– Eres de Pedregué, clà...
Obri, la boca, que vullc cagà.¹³

En canvi, quan es practica l'elisió a zones més extenses, com els Ports i l'Alt Maestrat, al nord (Sanchis Guarner 1965, vol. I), o el Vinalopó Mitjà, al sud (vol. II), no circulen aquesta mena d'estereotips, és a dir, els parlars que han enllestit el canvi no s'hi troben amb la mateixa prepotència i aquestes comarques es mantenen en els seus usos lingüístics. Finalment, l'existència d'erres ultracorrectes (*còmpter* per *compte*, *compéndrer* per *compendre*, etc.) a les zones articuladores apuntaria, així mateix, per aquesta direcció de la regla, això és, de l'absència de /-r/ a la seua reintroducció. No

12. Sanchis Guarner (1965: vol. IV, p. 148).

13. Sanchis Guarner (1965: vol. II, p. 51). Vegeu altres dites d'aquesta comarca i també el cas de Bolulla, de la Marina Baixa (Monjo 2001: 138-139, 147).

debades, el fenomen de la ultracorrecció és, així mateix, un dels símptomes on més atenció posa la sociolingüística de la variació quan estudia els processos dels canvis lingüístics. Seria, per tant, de gran interès que s'emprenguessen treballs que analitzassen globalment el tema de l'erra final en català.

2.2.2. Morfologia

No són abundants els estudis monogràfics sobre la variació morfològica que apunta cap al castellà. És primerenc el de Mier (1986), que analitza, entre altres regles morfològiques del barri barceloní de Gràcia, la castellanització entre el jovent de la perifrasa d'obligació (*haver de > tenir que*).¹⁴ Altres treballs esmenten només, sense entrar-hi en una anàlisi detinguda, alguns aspectes de la morfologia catalana que són objecte de calc del castellà entre alguns sectors socials de l'àrea barcelonina més proclius a la influència castellana. Es tracta de la pèrdua de l'ús dels pronoms adverbials *hi* i *en* (*no n' o ha d'haver; ens o han donat setze i mig*) o el pronom clíctic de datiu *se* en comptes de *li* (*ell se'l dóna*) en persones que tenen el català com a segona llengua (Romero 1999: 118; Bonet 2002: 958).

Però la majoria de casos analitzats ho han estat des de la perspectiva de la sociolingüística històrica de la llengua en l'època moderna del sud valencià. Són, exactament, referències a alguns trets dialectals de la zona, com la preferència per les formes plenes dels pronoms febles (Mas 1994; 2002), els imperfets de subjuntiu amb *-r-* (*anara, diguera*, etc.), la introducció de l'adverbi de lloc *ahí*, la forma verbal *hay* per *ha-hi*, etc. (Montoya 1986). D'aquestes influències del castellà en l'edat moderna sobre la llengua de l'antiga governació d'Oriola, un dels casos més vistosos ha estat la reducció patida per les formes d'adreçament. A la Governació d'Oriola, entre els segles XVI al XVIII podem observar com *hom* va passant dels tres termes inicials (*tu, vós* i *vostè* o *vostra mercè*) als dos actuals (*tu* i *vostè*). En català, el *vós*, amb el verb en cinquena persona, era el tractament de distància que adreçaven els superiors als inferiors, mentre que aquests darrers usaven el *vostra mercè*, amb el verb en tercera persona, per a adreçar-se als superiors. L'ús del *vós* també el trobem en el castellà que circulava per la regió més meridional de la llengua catalana en el segle XVII, però, ben aviat, aquest tractament

14. Simultàniament, els mateixos parlants estudiats per Mier reintrodueixen el gènere en el numeral *dos/dues*, fet que indica una evolució autòctona i contrària al model castellà.

intermedi començarà a desaparèixer de la ciutat d'Oriola, amb el retrocés del català, i a refugiar-se a les poblacions més interiors de la Governació que conservarien el català (Montoya 1989). Avui el *vós* ha desaparegut de tot el País Valencià i se n'ha afeblit molt l'ús a la resta del domini com a conseqüència de l'anivellament amb les formes d'adreçament castellaneres (Boix, Payrató & Vila 1997: 1300). Així, Robinson (1979), mitjançant una enquesta, ha verificat la pervivència d'aquesta forma d'adreçament a les zones rurals de la Catalunya actual i, sobretot, fora de Barcelona, fet que palesa una fase prèvia a la seua desaparició.¹⁵

2.3. LES COMUNITATS DE PARLA ESCAPÇADES

Aquest tercer apartat pretén ser més una proposta per a orientar futurs treballs que una (impossible) recopilació d'estudis duts a terme, ja que es tracta d'estudiar les comunitats de parla sociolingüísticament escapçades, és a dir, amb, com a mínim, unes classes socials altes i mitjanes-altes que han abandonat la transmissió de la llengua catalana i, per tant, han deixat d'exercir una influència sobre la parla de les classes populars. Es tractaria, doncs, d'aproximar-se a les recialles d'una antiga variació social (o en procés d'extinció) com a resultat d'un procés d'encongiment de la llengua catalana (Boix & Vila 1998: 187). En aquesta situació es deuen trobar les comunitats catalanoparlants de l'Alguer o Perpinyà, de la mateixa manera que ho hem pogut verificar a la d'Alacant (Montoya 2000), on hem observat les dues característiques principals de l'atròfia estructural d'una llengua (simplificació i còpia de les estructures de la llengua dominant) i hem pogut copsar el comportament atípic de factors socials com el sexe i la inoperància de l'estratificació socioeconòmica o la gradació de formalitat. Algunes de les regles, de variabilitat limitada, que hi hem pogut estudiar han estat, al nivell fonològic, el tancament de les vocals [ɛ] i [O] i la reducció fonètica dels grups consonàntics finals, segons una còpia directa del castellà, i al nivell morfològic, les simplificacions en els clítics i les formes verbals.

15. L'observació dels usos balears actuals mostra una situació similar, encara que amb una mica més de vigòria. En general, però, el *vós* està connotat com un tractament entre la gent de poble.

3. REFLEXIONS FINALS

Com hem pogut observar al llarg de la nostra anàlisi, en la majoria dels casos estudiats trobem dos factors com a protagonistes en gairebé tots els processos de canvi lingüístic en curs. En primer lloc, el factor de sexe femení, impulsor de bona part dels canvis cap a la innovació i això en processos que segueixen tant el model del català com el del castellà. Aquest factor és compartit per altres comunitats de parla del nostre entorn cultural i, en general, del món anomenat “occidental”. En segon lloc, hem de ressaltar, conjuntament, els factors de nivell d’instrucció elevada i les edats joves, ja que constitueixen, en la pràctica, un sol factor, pel fet que són aquests grups de joves acadèmicament instruïts els que han tingut un accés a l’ensenyament del català. En molts processos de canvi estudiats de les darreres dues dècades, la conjunció d’aquests dos elements (instrucció i joventut) es prefigura com a responsable del sorgiment de molts canvis, però sempre per seguir el model del català, a diferència del factor de gènere femení, que podia seguir un o altre model lingüístic.

És obvi que el canvi de situació sociolingüística viscuda pel català de l’adveniment de la democràcia ençà ha afectat molt pregonament l’ús de la llengua. Aquest nou context social i polític ha configurat un nou marc legal que ha possibilitat un model social amb novetats per a la vida lingüística del català. Per una banda, la introducció del català en alguns mitjans de comunicació com la televisió, la ràdio i, en menor escala, el cinema, ha suposat un gran suport per a un model autòcton d’estàndard. D’altra banda, la incorporació del català a l’ensenyament ha estat el factor possiblement més important dins de la recuperació de la llengua. Aquest ús del català com a llengua d’ensenyament o vehicular per a gairebé la totalitat del jovent dels Països Catalans ha suposat, igualment, un accés al registre estàndard de la llengua. Així, tots dos esdeveniments socials han repercutit favorablement en el procés de normativització lingüística i, de retruc, han tingut molt a veure amb el canvi d’actitud que respecte de la llengua han adoptat molts catalanoparlants. Cal tenir en compte que, amb l’ocupació d’aquests àmbits pels mitjans de comunicació i per l’ensenyament, la nostra llengua ha guanyat un cert prestigi social en molts usuaris, valor que abans no tenia. Així mateix, tant per l’acció dels mitjans de comunicació com per l’ensenyament, molts parlants han tingut la possibilitat de conèixer les formes lingüístiques de prestigi, la majoria de les quals provenen de la llengua estàndard. Aquesta tendència està relacionada també amb el procés d’homogeneïtzació, o d’anivellament, de què parlen molts autors, en bona

mesura, responsable d'un bon nombre de canvis iniciats en els darrers anys i que han adoptat com a variants de prestigi aquelles que pertanyen a la varietat central, i, més concretament, al parlar de Barcelona, que és, al cap i a la fi, la variant dialectal utilitzada, majoritàriament, pels mitjans de comunicació. És clar que si això pot haver funcionat així per a Catalunya i les Balears, el País Valencià ha continuat d'esquena a la resta dels Països Catalans, en la majoria de casos encara amb el "factor hivernacle" del castellà persistent i, quan no, amb la (re)creació d'una varietat estàndard autòctona, basada en el valencià central, que ja arriba fins al "tortosi" del Baix Maestrat.

En aquest estat de coses, els estudis variacionistes ens han permès establir correlacions fermes entre els trets estrictament lingüístics i els factors socials que en condicionen els usos; és a dir, hem pogut presentar la microsociolingüística ben travada amb la macrosociolingüística, amb unes fronteres entre totes dues direccions d'estudi totalment permeables. En definitiva, i una vegada més, constatem l'existència de dues cares d'una mateixa moneda. Aquesta manera de treballar ens ha permès de rebutjar enèrgicament la crítica d'un sector molt concret de la sociolingüística catalana que justificava així la seua manca de treball empíric. Però, més important, aquesta mena de treballar creiem que ens ha permès corroborar, amb la sociologia de la llengua, els diferents graus de vitalitat de la nostra llengua a cadascuna de les regions i comarques catalanoparlants. No dubtem que els tres tipus de tendències que hem observat en els canvis lingüístics que es succeeixen arreu dels Països Catalans (sintèticament: genuïns del català, cap al castellà o "atrofiats"), a banda de ser un exponent del mapa de la lleialtat lingüística dels seus parlants, seran d'utilitat als centres de planificació, tant del corpus com de l'estatus, per a orientar les seues polítiques de normalització de la llengua catalana.

ANTONI MAS I MIRALLES
BRAULI MONTOYA ABAT
Universitat d'Alacant

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALONSO, H. & J. SUÏLS (1993) «La morfologia verbal de subjuntiu al Segrià: estudi prospectiu», *Sintagma* 5, pp. 5-17.
- ALPERA, L. (1977) «Sociolingüística: un art antic i nou», *ITEM* 1, pp. 110-113.
- ALTURO, N. (1995) «La variació d'haver auxiliar en el català nord-occidental», M. T. TURELL (ed.), pp. 221-255.
- ALTURO, N. & T. TURELL (1990) «Linguistic change in El Pont de Suert: The study of variation of /</l>», *Language Variation and Change* 2/1, pp. 19-30.
- (1991) «Per una sociolingüística de la variació: la lingüística correlacional i la llengua catalana», *Treballs de Sociolingüística Catalana* 9, pp. 128-131.
- ARGENTER, J. A. (1998) «La variació lingüística: el fet i la seva significació», *Caplletra* 25, pp. 11-19.
- ARGENTER, J. A. & L. PAYRATÓ (1991) «Towards a pragmatic approach to the study of languages in contact: evidence from language contact in cases in Spain», *Pragmatics* 1/4, pp. 465-480.
- BADIA, A. M. (1999) *Les Regles de esquivar vocables i «la qüestió de la llengua»*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- BASTARDAS, A. & J. SOLER (eds., 1988) *Sociolingüística i llengua catalana*, Barcelona, Empúries.
- BIBILONI, G. (1998) «Variació i estàndard», *Caplletra* 25, pp. 163-172.
- BERNAT, F. (1991) «Estudi sobre la pronunciació d'erra final a Blanes», *Anuari de Filologia* XIV/2, pp. 23-43.
- BONET, E. (2002) «Cliticització», J. SOLÀ *et al.* (eds.), pp. 933-989.
- BOIX, E. (1998) «La variació social», *Caplletra* 25, pp. 135-161.
- BOIX, E. & L. PAYRATÓ (1994) «Una panoràmica bibliogràfica de la sociolingüística i la pragmàtica catalanes recents (1989-1993)», *Treballs de Sociolingüística Catalana* 12, pp. 107-129.
- (1995) «An overview of Catalan sociolinguistics and pragmatics (1989-1996)», *Catalan Review* IX/2, pp. 317-403.
- BOIX, E., L. PAYRATÓ & X. VILA (1997) «Espagnol-catalan», H. GOEBL, P. NELDE & Z. STAR (eds.), *Kontaktlinguistik. Contact Linguistics. Linguistique de contact* 2, Berlin-New York, Walter de Gruyter, pp. 1296-1302.
- BOIX, E. & F. X. VILA (1998) *Sociolingüística de la llengua catalana*, Barcelona, Ariel.

- BRANCHADELL, A. (2002) «Remarques crítiques sobre el Diccionari de sociolingüística», *Els Marges* 69, 53-63.
- CABRÉ, R. (1989) «Estudi d'un fenomen de variació lingüística en la parla dels vallencs», en *XXXV Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos*, Valls, Institut d'Estudis Vallencs, III, pp. 227-238.
- CARRERA, J. (1993) «La pretònica inicial e- a Alguaire», *Anuari de Filologia. Llengua i Literatura Catalanes* XVI/4, pp. 37-72.
- (1999) «Estudi del comportament dels segments /bl/, /gl/ i /r/», L. PAYRATÓ (ed.), pp. 57-74.
- (2001) «La normativització del català modifica els hàbits fonètics dels parlants?», *Llengua & Literatura* 12, pp. 175-199.
- (2002a) «L'estadística en l'anàlisi de la variació fonètica: una aplicació del programa Goldvarb», *Noves SL* (en línia: <<http://cultura.gencat.es/llengcat/noves>>).
- (2002b) «La identitat dels processos de canvi lingüístic. Un cas del lleidatà», E. CASANOVA et al. (eds.), *Estudis del valencià d'ara*, València, Denes, pp. 33-43.
- (2002c) «Fonètica i morfologia a la televisió lleidatana», *Llengua & Literatura* 13, pp. 187-206.
- CASANOVA, E. (1999) «El valencià oral del segle XVIII i el factor hivernacle del castellà», *Onzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, II, pp. 125-145.
- COLOMINA, J. (1985) *L'alacantí. Un estudi sobre la variació lingüística*, Alacant, Institut d'Estudis Gil-Albert.
- (1992) «El parlar de la Canyada de Biar (l'Alt Vinalopó): un estudi de sociolingüística», *Miscel·lània Sanchis Guarner*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, vol. I, pp. 437-459.
- COLÓN, G. (1999) «Per a la data de l'apitxat», *Caplletra* 27, pp. 43-53.
- ESCRIVÀ, V. (1993) «Aproximació sociolingüística al procés d'assimilació de la variable [ɪ] àtona final a Oliva. Actes del Novè Col·loqui de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, III, pp. 121-136.
- FERNÁNDEZ, A. M. (1993) «L'epítesi postconsonàntica de mots amb vibrant final a Blanes», *Anuari de Filologia* XVI/4, pp. 73-101.
- GIMENO, F. (1975) *Sociolingüística catalana: el habla marinera de Santa Pola* (Tesi doctoral de la Universitat de Múrcia).

- (1984) «Vers una sociolingüística històrica?», *Treballs de sociolingüística catalana* 5, pp. 53-70.
- GIMENO, F. & B. MONTOYA (1989) *Sociolingüística*, València, Universitat de València.
- GÓMEZ MOLINA, J. R. (1986) *Estudio sociolingüístico de la comunidad de habla de Sagunto (Valencia)*, València, Institució Alfons el Magnànim.
- Guia d'usos lingüístics. Aspectes gramaticals*, València, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, 2002.
- GROSSMANN, M. (1989) «La sociolingüística als Països Catalans», *Treballs de Sociolingüística Catalana* 8, pp. 89-112.
- JIMÉNEZ, J. (2002) «Altres fenòmens vocàlics en el mot», J. SOLÀ *et al.* (eds.), pp. 169-194.
- LABOV, W. (1963) «The Social Motivation of a Soud Change», *Word* 19, pp. 273-309.
- (1966) *The Social Stratification of English in New York City*, Washington, Center for Applied Linguistics, 1982.
- MAS, A. (1994) *La substitució lingüística del català (L'administració eclesiàstica d'Elx en l'edat moderna)*, Alacant, Diputació d'Alacant.
- (2002) *La variació lingüística en la consuetud de la Festa d'Elx*, València, Denes.
- MASCARÓ, J. (1985) *Morfologia*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- MIER, J. Z. (1986) «Estudi sociolingüístic de certs aspectes de la llengua catalana», *Treballs de Sociolingüística Catalana* 6, pp. 33-112.
- MONJO, J. L. (2001) «Mallorquins i garruts. Una introducció a l'estudi antropològic de la repoblació mallorquina del sud valencià a través de la tradició oral», *Revista valenciana de folclore*, 2, pp. 133-155.
- MONTOYA, B. (1986a) «Al voltant de la substitució i el canvi lingüístic. Els casos d'Elx i Alacant durant la segona meitat del segle XIX», *Treballs de Sociolingüística Catalana* 6, pp. 113-125.
- (1986b) *Variació i desplaçament de llengües a Elda i a Oriola durant la Edat Moderna*, Alacant, Institut d'Estudis Juan Gil-Albert.
- (1989) «Comunicació bilingüe i tractament personal a la Governació d'Oriola durant els segles XVI, XVII i XVIII», en *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, València, Generalitat Valenciana, vol. VIII, pp. 631-640.
- (1992) «El sexe masculí és lingüísticament conservador?», *Escola Catalana* 293, pp. 19-22.

- (1993) *Variabilitat i prestigi en el català de Valls i l'Alt Camp*, Valls, Institut d'Estudis Vallencs.
- (1994) «L'experiència de la sociolingüística de la variació en l'àmbit lingüístic català», *Comunicacions i ponències. Segon Simposi del Professorat de Valencià de l'Ensenyament Mitjà i de l'Educació Secundària Obligatòria*, València, Generalitat Valenciana, pp. 37-40.
- (1995) «L'observació del canvi lingüístic en el català insular», M. T. TURELL, (ed.) pp. 165-219.
- (1999) «La reconstrucció de la llengua oral a partir de la literatura popular escrita dels segles XVIII al XX», *Actes de l'Onzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, II, pp. 147-170.
- (2002) «L'estudi del canvi lingüístic segons la sociolingüística (aplicació a la morfologia del català balear)», A. CANO *et al.* (eds.), *Les claus del canvi lingüístic*, Alacant, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Ajuntament de la Nucia / Caja de Ahorros del Mediterráneo, pp. 276-300.
- (2003) «L'oriolà: una varietat siscentista de la llengua catalana», *Actes del Dotzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, III, pp. 7-54.
- (2003) «L'observació sociolingüística d'Antoni M. Alcover», *Actes del Congrés Internacional Antoni M. Alcover (Palma, 17-21 de desembre de 2002)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 483-498.
- MONTOYA, B. & F. GIMENO (1995) «*Status quaestionis*: sociolingüística catalana», *Lingüística* 7, pp. 87-138.
- MORANT, R. & V. ESCRIVÀ (1987) *L'apitxat de Gandia: un problema sociolingüístic*, Oliva, C.E.I.C. Alfons el Vell.
- PALANCA, C. (1987) «Noves consideracions sobre la llengua», *El Temps*, núm. 148, 20-25 d'abril de 1987, pp. 39-40.
- PAYRATÓ, L. (ed., 1998) *Oralment. Estudis de la variació funcional*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- PLA, J. (1995) «L'obertura de [E] a Barcelona: el xava i altra varietats», M. T. TURELL (ed.), pp. 139-162.
- PLAZA, C. (1995) «Lleialtat lingüística, edat i nivell educatiu. La e postònica a la Conca de Barberà», M. T. TURELL (ed.), pp. 117-138.

- (1996) *La parla de la Conca de Barberà*, Tarragona: Diputació de Tarragona.
- PONS, L. (1992) *Iodització i apitxament al Vallès*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- PRADILLA, M. À. (1993) «Un cas de sociolingüística catalana: la pre-palatal sonora benicarlanda», *Actes del Novè Col·loqui de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, III, pp. 143-160.
- (1995) «El desafricament prepalatal intervocàlic al català de transició nord-occidental/valencià», M.T. TURELL (ed.), pp. 53-116.
- (2001) «Metodologia sobre la recerca. La sociolingüística de la variació: aproximació metodològica» (I) (i II), *Noves SL* (en línia: <<http://cultura.gencat.es/llengcat/noves>>).
- (2002a) «La variació fònica en la llengua catalana: inventari i avaluació metodològica», *Noves SL* (en línia: <<http://cultura.gencat.es/llengcat/noves>>).
- (2002b) «Ensendiment, espirantització i fenòmens que afecten les sibilants», J. SOLÀ *et al.* (eds.), pp. 287-318.
- Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana. I. Fonètica*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1990.
- ROBINSON, J. L. (1980) «Sociolingüística i variació semàntica: el tractaments en català», *Actes del Cinquè Col·loqui de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 619-637.
- ROMERO, S. (1998a) «Aproximació a la variació pronominal àtona en àmbits d'ús oral formals i informals», L. PAYRATÓ (ed.), pp. 115-128.
- (1998b) «Variants morfològiques nominals en àmbits orals formals: l'ús dels pronoms febles en català nord-occidental i en català central», *Actes de la Cinquena Trobada de Sociolingüistes Catalans*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, pp. 61-68.
- (2002) «Una aproximació a l'estudi dels processos de canvi lingüístic en varietats geogràfiques no prestigioses: el cas de la Conca de Tremp», *Noves SL* (en línia: <<http://cultura.gencat.es/llengcat/noves>>).
- RUAIX, J. (1989) «Límits de l'emudiment de la r», *Punts conflictius de català*, Barcelona: Barcanova.
- RUIZ, F., SANZ, R. & J. SOLÉ (2001) *Diccionari de sociolingüística*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.

- SALVADOR, V. (2001) *Els arxius del discurs. Episodis valencians d'història social de la llengua i la literatura*, València / Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- SANCHIS GUARNER, M. (1950) *Gramàtica valenciana* [Edició a cura d'A. Ferrando, Barcelona: Alta Fulla, 1993].
- (1965) *Els pobles valencians parlen els uns dels altres. Sector meridional*. Obra completa-3, València, Eliseu Climent, editor, 1982.
- SAUSSURE, F. de (1916) *Curs de lingüística general*, Barcelona, Diputació de Barcelona / «la Caixa».
- SOLÀ, J. et al. (eds., 2002) *Gramàtica del català contemporani*, Barcelona, Empúries, volum I.
- SOLÉ, J. (2001) *El poliedre sociolingüístic*, València, Tres i Quatre.
- SOLER, J. (1985) *Language Standardization and Norm Formation in Catalonia* (Tesi doctoral, Indiana University).
- TURELL, M. T. (1988) «El comportament lingüístic dels grups socials», A. BASTARDAS & J. SOLER (eds.), pp. 104-132.
- (1995a) «La base teòrica i metodològica de la variació lingüística», TURELL (ed.), pp. 17-49.
- (1995b) «The variationist view-point of variation: evidence from Catalan-speaking communities», *Catalan Review* IX/2, pp. 275-290.
- (ed. 1995) *Sociolingüística de la variació*, Barcelona, Promocions i Publicacions Universitàries.
- VALLVERDÚ, F. (1973) *El fet lingüístic com a fet social*. Barcelona, Edicions 62, 1982.
- (1980) *Aproximació crítica a la sociolingüística catalana*, Barcelona, Edicions 62.
- (1994) «La sociolinguistique en Catalogne dans les années 80», *Lengas. Revue de sociolinguistique* 35, pp. 11-26.
- VIAPLANA, J. (ed.) (1998) «Variació lingüística». *Caplletra* 25, València/Barcelona, IIFV-Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- WEINREICH, U., W. LABOV, & M. I. HERZOG (1968) «Empirical Foundations for a Theory of Language Change», en W. P. LEHMANN & Y. MALKIEL (eds.), *Directions for Historical Linguistics: A Symposium*, Austin, University of Texas Press, pp. 95-195.